

LA RECERCA A OLÈRDOLA: UNA APOSTA PEL FUTUR

RESUM

El Pla Director del Museu d'Arqueologia de Catalunya-Olèrdola, elaborat al llarg de l'any 1998, contempla l'impuls i el desenvolupament de la recerca científica en el conjunt històric dins un ampli marc de propostes programàtiques que abasten des de la pròpia investigació, tant del jaciment com de la seva relació amb l'entorn, com la difusió i la presentació al públic, la documentació, la conservació i la restauració, la gestió i el funcionament...

Olèrdola és un enclavament històric amb unes grans possibilitats dins el camp de la recerca científica per la seva singularitat en haver estat ocupada per l'home en diverses fases cronològiques, i que arribà a tenir un paper destacat i rellevant en algunes d'elles.

ABSTRACT

The Framework Programme of the Archaeology Museum of Catalonia-Olèrdola, which was prepared throughout 1998, envisages the promotion and development of scientific research in this historical site within a broad list of programme proposals that range from the actual research –both of the site and of its relation with the surroundings– to public dissemination and presentation, documentation, preservation and restoration, management and operation...

Olèrdola is a historical enclave with great possibilities within the field of scientific research due to the singularity it has gained as man occupied it in several chronological stages and it even became a key position in some of them.

INTRODUCCIÓ

Amb la present comunicació pretenem donar a conèixer les línies generals referents als aspectes de la recerca històrica i arqueològica que es contemplen dins el pla director d'Olèrdola. Quan a principis del mes de juny de 1998 llegírem la comunicació en el marc de les 11enes Jornades de l'IEP ens trobàvem en la fase de redacció i de concreció. En el moment del lliurament final del text –març de 1999–, la redacció de la memòria ha estat acabada i entregada a la direcció del Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC) però resta pendent l'aprovació del document per part del Consell Rector d'aquest Ens Autònom.

Conseqüentment, la present comunicació ha de ser valorada en el seu sentit estricte de resum d'un document de treball que espera l'aprovació definitiva per a la seva posada en funcionament.

Olèrdola és, des de 1995, una de les seus del Museu d'Arqueologia de Catalunya, conjuntament amb altres cinc seus –els museus arqueològics de Barcelona i Girona, els jaciments d'Ullastret i d'Empúries i el CASC. Entrà a formar part del MAC després d'un llarg trajecte histò-

ric en el qual passa successivament de mans eclesiàstiques –el Bisbat de Barcelona es ven Olèrdola entorn el 1884– a mans privades –la finca, l'adquireix la família Abella– i, finalment, esdevé propietat pública. La Diputació de Barcelona compra als Abella la seva propietat l'any 1963. La gestió del conjunt dependrà des d'aleshores del Museu Arqueològic de Barcelona –que obrirà al públic el recinte i el museu monogràfic l'any 1971– fins que, finalment, serà traspassat a la Generalitat de Catalunya l'any 1995.

A partir d'aquesta data es començà a posar en funcionament el MAC, un dels museus nacionals reconeguts en la Llei de Museus de l'any 1990. Les sis seus actuals presentaven –i presenten– una problemàtica i uns nivells de desenvolupament, d'infraestructures, de personal, de recursos, etc. força diferents. La majoria de les seus han redactat els seus plans directors al llarg del proppassat any, els quals, tot i conservar i destacar les especificitats de cadascuna d'elles, presenten una lògica coherència estructural i programàtica.

EL PLA DIRECTOR D'OLÈRDOLA

Un equip tècnic pluridisciplinari ha estat l'encarregat de donar cos a aquest pla director d'Olèrdola, sota la direcció del director del MAC –Francesc Tarrats. Aquest equip ha estat format per arquitectes –Miquel Lloveras i Mercè Soler, amb el suport del geògraf Josep Germain–, que han redactat la part corresponent a adequació de paisatge i d'equipaments infraestructurals, arqueòlegs –els sotasignants–, que han treballat el programa de recerca, i personal del MAC que ha coordinat el treball –Núria Molist– i ha redactat la resta de capítols continguts en el pla –Carme Baqué i Núria Molist.

Sens dubte, en l'elaboració d'un projecte d'aquest tipus hom ha de ser realista, possibilista i contingut en els plantejaments i en les propostes si es desitja la seva materialització. Però, no obstant això, també hi ha d'haver lloc per a propostes agosarades i atractives que confereixin al document un valor singular. Actualment, i entrem ara específicament en el camp de la recerca, som conscients que ens trobem en un país i en un moment en el qual el panorama en aquest sentit no és especialment encoratjador, sinó més aviat al contrari. Els terminis temporals de desenvolupament del pla es preveuen en tres, amb la voluntat que sigui la data del 2010 la de la finalització del projecte.

Tot enclavament patrimonial, i Olèrdola ho és tant pel vessant històric i arqueològic com pel natural, ha de dissenyar i programar el seu desenvolupament per poder assolir els reptes que avui dia exigeix la nostra societat a tot equipament cultural. Per tant, el pla director d'Olèrdola marca uns objectius globals que es desenvolupen sectorialment. A banda de la recerca, la planificació abasta aspectes com el planejament paisatgístic i el d'entorn, l'equipament/infraestructures necessàries per a desenvolupar diverses funcions –de recepció i d'acollida, de difusió, didàctiques, científiques, de lleure...–; la museïtzació interna –centre d'interpretació– i l'externa; programació; la restauració, la documentació; els recursos humans i els financers...

Seguidament, i després de la presentació del marc en el qual es mou la nostra proposta, entrarem ja en el tema sectorial, el futur de la recerca científica a Olèrdola.

Església de Sant Miquel d'Olèrdola sobre la cinglera de llevant.

EL PLA DE RECERCA

La recerca científica a Olèrdola. Un camí ple de llums i d'ombres

Com en tot estudi d'aquest tipus, hem partit de l'anàlisi i de l'avaluació de la situació actual. En general, i sense entrar en profunditat en el tema, ja que no és l'objecte del present treball, hauríem de concloure que Olèrdola no ha estat gaire afortunada en el camp de la recerca. D'un assentament històric que es coneix des de fa segles –el monjo Jaume Pascual les donà a conèixer al món científic l'any 1789, recollint unes notes d'Àngel Vidal que identificava les ruïnes amb la ciutat d'Olèrdola, de l'any 1669–, el que en sabem és ben poc, tot i que en determina-

La perllongada ocupació d'Olèrdola singularitza el jaciment i permet l'estudi diacrònic d'un assentament al llarg de 4.000 anys.

des èpoques s'ha escrit i teoritzat força sobre ella. A voltes, ha estat focus d'hipòtesis contraposades i d'ardents discussions; altres vegades ha caigut en l'oblit i en el silenci. El resultat és que avui tenim sobre la taula plantejats molts més interrogants que respostes, moltes vies obertes i un llarg camí a recórrer.

Tampoc les intervencions arqueològiques han tingut una excessiva continuïtat, ans al contrari, han estat molt puntuals i espaiades en el temps (a banda d'intervencions incontrolades, les excavacions clau han estat realitzades en els següents anys: 1882 –el pare Llanas–, 1920-21 –Maties Pallarès, per l'IEC– i 1948 –Albert Ferrer Soler–). La situació s'ha corregit en els darrers quinze anys, en els quals s'han dut a terme un total de 10 campanyes d'excavacions marcades per la manca de continuïtat en la direcció de bona part dels treballs i per la mancança d'un equip cohesionat d'investigadors, de la utilització d'un sistema de registre i de documentació homogeni, de la falta d'estudi aprofundit de la major part del material i de la publicació molt parcial dels resultats... Amb tot, val a dir que gràcies a aquests darrers treballs avui coneixem infinitament millor Olèrdola que fa una dècada, on era absolutament desconeguda la dilatada seqüència ocupacional de la muntanya (que cronològicament se situa des de l'inici de l'edat del bronze fins a l'alta medievalitat).

Paral·lelament s'han començat a realitzar algunes anàlisis paleoecològiques que romanen malauradament inèdites i, també darrerament, ha estat possible estudiar alguns dels materials recuperats en aquestes campanyes per part d'investigadors foranis.

La realitat avui constatable és que Olèrdola és encara poc coneguda a nivell científic i pràcticament absent en la bibliografia arqueològica recent.

El programa de recerca dins el Pla Director d'Olèrdola

Convençuts de la potencialitat científica com a enclavament arqueològic i històric, Olèrdola reuneix dues característiques que la destaquen i la caracteritzen. Per un costat, és un jaciment estratègic per a l'estudi de la dinàmica ocupacional de tot un territori al llarg de 4.000 anys i, per l'altra, aquesta singular dinàmica de poblament permet estudiar globalment l'aprofitament, l'ús i la transformació del medi i dels mitjans disponibles en un assentament humà.

Com ha de ser la recerca en el futur? Hi ha tota una sèrie de premisses que considerem primordials i indefugibles en tant que Olèrdola ha de ser, com a seu de MAC, un centre d'investigació modern, dinàmic i obert dins un parc arqueològic i alhora un espai natural. La gestió de la recerca ha de comptar amb plans plurianuals que defineixin, concretin i coordinin les prioritats científiques amb les museístiques i les de conservació, els recursos humans i els econòmics.

Centre d'investigació arqueològica. Tota activitat requereix d'un espai físic per a desenvolupar-la. Dins el pla director es contempla un espai específic per a poder desenvolupar les tasques pròpies de recerca i d'estudi –en especial les que es desprenen de les intervencions arqueològiques. Aquest espai es troba integrat dins el complex d'infraestructures situat a l'exterior de l'actual

recinte, tal com es preveu en l'esmentat pla. Ha estat projectat un espai de treball –neteja, classificació, inventari–, un altre d'estudi i un d'emmagatzematge –actualment tots els fons museístics i els materials arqueològics es troben legalment dipositats a la seu de Barcelona del MAC. També s'ha considerat la necessitat de disposar d'un petit espai de residència. L'espai haurà d'acollir, no obstant això, la documentació escrita i gràfica –planimètrica i fotogràfica– generada entorn d'Olèrdola i un mínim fons bibliogràfic que faciliti la consulta més immediata.

Planificació de la recerca. Al llarg d'aquest segle, les intervencions arqueològiques han estat mínimes. Totes les campanyes d'excavació planificades han estat realitzades en el mateix indret, a excepció de les tres campanyes dutes a terme entre l'àrea de la cisterna i la de la pedrera. L'interès per excavar la zona d'entrada (1920/21, 1948, 1983/87-95/96-98) es justifica per ser el punt de major acumulació de sediment i quasi l'únic que permet una seriació estratigràfica més o menys completa.

Talment, ha estat objecte d'intervenció arqueològica una ínfima part del conjunt. D'elements tant emblemàtics com el castell i la talaia o les necròpolis antropomorfes fins a la zona habitacional o els propis vessants de la muntanya, en tenim molt poca –o nul·la– informació directa proporcionada per excavacions. Fins i tot l'església de Sant Miquel i la muralla no disposen d'un estudi actualitzat i específic.

En el cas d'Olèrdola, la planificació de la recerca s'ha de conjuminar i compatibilitzar amb l'ús públic del recinte a més dels propis interessos científics. L'ús públic condiona –cal no entendre aquesta paraula en el seu sentit negatiu– uns itineraris, una conservació, una restauració i un manteniment de les restes i, especialment, la museïtzació del conjunt. També la renovació i la possibilitat d'oferir nous espais per a la visita; nous tallers i activitats didàctiques... Igualment, l'avanç del coneixement científic ha d'arribar –convenientment tractat– al visitant en la forma de guies, visites didàctiques, fulletons, senyalització i discurs expositiu en el centre d'interpretació.

Per a establir el programa cal definir les línies de recerca en base a les mancances en el coneixement i les prioritats d'intervenció arquitectònica junt a criteris de museïtzació. La proposta inicial continguda en el pla director –primera línia de recerca– reuneix aquests tres factors.

Aquesta primera línia de recerca que es proposa gira entorn de la utilització de la muntanya com a enclavament estratègic per al control i la defensa d'un territori: el cim de la plataforma –l'àrea del castell i la torre romana– i les defenses muràries –la muralla romana i la medieval. Els factors científics són clars, ja que els elements de control i de defensa del territori són claus en quasi totes les ocupacions de la muntanya. D'altra banda, hi ha construccions com ara el castell i la talaia que són molt mal coneguts. El factor conservació i restauració es troba també fora de discussió –les muralles, el castell i la talaia presenten patologies orgàniques i estructurals que cal resoldre promptament. Finalment, el factor museïtzació té un important paper en aquest primer programa de recerca, tant pel que fa a la presentació total de la muralla romana –l'extrem de llevant resta amagat darrera una massa boscosa–, a la revalorització de la muralla medieval i a la recuperació de la torre i del castell del cim, elements patrimonials molt enrunats però amb una alta potencialitat de recuperació monumental.

El pla director preveu com a una de les primeres intervencions la recerca arqueològica, la restauració i la museïtzació del cim de la muntanya, amb la talaia romana i el castell medieval.

Dins el pla director han estat elaborades altres propostes que es podran concretar o engegar en el futur en funció de les disponibilitats econòmiques i de la col·laboració externa. Aquestes abasten tant aspectes generals de dinàmica territorial o d'evolució del paisatge fins a temes més específics com l'organització urbana d'un barri medieval fora muralla (el Pla dels Albats), la recopilació i l'anàlisi de la documentació medieval o l'estudi dels recursos hídrics, entre d'altres.

La línia de recerca centrada en el barri medieval és, no obstant això, prioritària per al desenvolupament global del pla. S'hi retroben els tres factors enumerats en la primera proposta descrita: l'interès científic, la necessària restauració i la potencial museïtzació. Així, la possibilitat d'estudiar, conservar, restaurar i fer visitable un barri sencer cristià dels segles X-XI en una ciutat fronterera sense sobreposicions posteriors no es dona habitualment, ans al contrari, és un fet excepcional. El Pla dels Albats hauria de convertir-se en un dels principals pols d'atracció del conjunt i generador d'activitats tant didàctiques com de lleure al seu entorn.

A més de les pròpies línies de recerca, Olèrdola participarà en els diversos projectes globals que han estat establerts per l'àrea de recerca del MAC, sempre i quan s'hi adequi la temàtica i la participació sigui factible.

El projecte d'arqueologia experimental d'època medieval. Tot i que no es pot considerar específicament una línia de recerca, aquest projecte –el Dr. Ramon Buxó ha redactat la proposta– abraça dos segments importants dins el total de la gestió del conjunt olerdolà: l'experimentació científica directa sobre el terreny i la difusió pedagògica activa. La situació de l'enclavament en el context penedesenc ha estat determinant quan a l'elecció del tema del camp experimental. Aquest ha estat el de l'arboricultura en l'època medieval, essencialment el conreu de la vinya i de l'olivera. Secundàriament, el cereal entrarà també en el programa. Es disposarà d'un laboratori a l'aire lliure d'experimentació científica que esdevindrà alhora un espai on es generin tota mena d'activitats dirigides al públic i que permeti a aquest entendre la vida quotidiana d'una ciutat medieval.

La potenciació dels estudis i treballs sobre Olèrdola i el seu territori. Durant segles, Olèrdola i el seu territori funcionaren de forma conjunta i complementària. El més coherent és dirigir la investigació vers aquest sentit territorial, responen així a una realitat històrica. Els estudis arqueològics i històrics sobre el territori penedesenc han estat i són nombrosos. Olèrdola, que jugà un paper clau en una part d'aquest territori, no ha tingut la necessària i imprescindible interrelació amb el seu entorn. El trencament de l'aïllament ha de facilitar la connexió i l'intercanvi entre els investigadors, els programes i l'avanç del coneixement sobre aquestes comarques.

El pla director recull també la potencialització d'estudis més focals (temes específics com estudis de materials arqueològics) que permetin anar encaixant les peces del trencaclosques històric.

Els recursos humans. Per engegar el projecte de recerca és imprescindible comptar amb un equip que el desenvolupi i materialitzi, que coordina i faci el seguiment de les línies i dels projectes de recerca. Altrament, un assentament amb la complexitat i multiculturalitat d'Olèrdola requereix un ampli ventall d'especialistes i d'especialitats per treure a la llum la història de l'assentament.

Obertura externa vers el món científic. El trencament del secular aïllament és també una de les nostres prioritats i un altre objectiu a assolir. De nou, des del MAC s'està treballant en la redacció de convenis-marc de col·laboració amb diferents institucions científiques, especialment catalanes, per engegar programes conjunts. Després del marc general en què es mourà el MAC, cada seu haurà d'establir el seu propi nivell de relació amb el territori. I és aquí on Olèrdola cercarà la col·laboració amb entitats com l'IEP, organitzadora de les jornades, i amb altres museus o equipaments amb els quals puguem tenir interessos comuns.

Publicacions. En potenciar-se la recerca indiscutiblement i indefugiblement hem d'assumir la publicació científica dels resultats. Algunes de les seus del MAC tenen ja la seva pròpia sèrie monogràfica (*Monografies Arqueològiques*, *Monografies Emporitanes*, *Monografies*, *Monografies del CASC*) i seria també desitjable que un cop iniciats els programes i obtinguts els primers resultats es materialitzessin en una sèrie monogràfica específica.

En aquests moments, Olèrdola està necessitada d'una de síntesi amb l'estat actual dels coneixements i on es plantegin les principals problemàtiques per a resoldre. No dubtem que aquesta haurà de ser la primera publicació amb la qual s'iniciï la nova etapa. Més endavant, els treballs

monogràfics –ja siguin cronològics, ja siguin més específics temàticament– hauran de veure la llum sota una o altra forma.

La presència d'Olèrdola dins el món científic caldrà fonamentar-la, no obstant això, en la publicació de treballs en revistes especialitzades i en la participació en els fòrums de debat científic: jornades, congressos, etc.

Estudis tècnics de suport. La cartografia digitalitzada d'Olèrdola, realitzada per l'Institut Cartogràfic de Catalunya el 1998, ha permès disposar d'una planimetria de base imprescindible per al treball científic. Aquesta topografia cal complementar-la amb la planimetria de detall ja existent i continuar amb els treballs topogràfics dels elements que no es recullen en el plànol topogràfic general.

No es vol ni es pot prescindir de les anàlisis paleoecològiques que seguiran proporcionant dades d'un gran interès sobre el medi i del modus de vida dels antics olerdolencs. Moltes de les

El Pla dels Albats és un excepcional testimoni d'un barri extramurs –habitatges, espais de circulació, església i necròpolis– dels segles X al XII sense construccions posteriors.

Intervenció programada al sector situat a l'entrada al recinte (1998), on se sobreposen estructures de l'edat del bronze, edat del ferro-ibers i època romana i medieval.

analítiques serà possible realitzar-les des del mateix MAC, ja que algunes de les seves seus estan dotades o s'estan dotant de laboratoris especialitzats.

Informatització. El pla director preveu també l'extensió de la informatització al total de la documentació científica recollida i generada fins ara i que avui es troba en la fase inicial d'aquest procés (documentació escrita, gràfica i fotogràfica). La connexió en xarxa entre les diverses seus del MAC facilita la consulta i el treball des d'aquestes –les dades actuals s'unificaran sota els mateixos programes. Alhora, la connexió via internet de la qual ja disposen la majoria de les seus del MAC és un objectiu a molt curt termini.

CONSIDERACIONS FINALS

Olèrdola comptarà, finalment, amb un projecte integral que permeti encarar-se al futur amb unes perspectives diferents a les de l'actual situació. Això ha de beneficiar no tan sols el conjunt històric/parc arqueològic, sinó també, i així ho esperem, l'entorn territorial.

Com a una de les seus del MAC i per la seva potencialitat històrica a la qual hem fet esment al llarg de l'exposició, Olèrdola ha de tenir un paper destacat en el camp de la recerca científica catalana i un grau d'implementació territorial per sobre el d'altres jaciments.

Tota recerca reverteix graonadament en diversos nivells: des del món científic a l'usuari de l'equipament cultural. L'increment del coneixement científic d'Olèrdola té un destinatari final que és el públic visitant (i que es materialitza en la informació que arriba a l'usuari: al centre d'informació, en la senyalització, en les publicacions divulgatives). La difusió –també la recerca– és una de les principals funcions d'un equipament cultural.

Per finalitzar, insistim en els objectius claus de la recerca de continguts dins el pla director: la planificació de la investigació que parteix de les diverses línies de recerca proposades, l'obertura vers el món científic –una relació d'intercanvi pluridireccional– i la implicació territorial amb la investigació històrica i arqueològica penedesenca.